

Státní oblastní archiv v Plzni

Svazarm – krajský výbor Karlovy Vary

1951–1960

Inventář

EL NAD č.: 10196

AP č.: 706

Mgr. Michael Pešák

Plzeň 2016

Obsah

Úvod:

I. Vývoj původce archiválií	3
II. Vývoj a dějiny archivního fondu	7
III. Archivní charakteristika archivního fondu	8
IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu	9
V. Záznam o uspořádání fondu a sestavení archivní pomůcky.....	10
Seznam použitých pramenů a literatury	11

Přílohy:

Příloha č. 1: Seznam použitých zkratk	12
Inventární seznam	13
Spisy	14

I. Vývoj původce archiválií

Původcem archivního fondu *Svazarm – krajský výbor Karlovy Vary* byl Krajský výbor Svazarmu Karlovy Vary. Byl krajským orgánem celostátní branné organizace, působící na území Karlovarského kraje v letech 1951–1960. Svazarm (Svaz pro spolupráci s armádou) byl vytvořen v roce 1951 podle vzoru sovětské branné organizace DOSAAF a zahrnoval celou řadu dobrovolných organizací.

Prvopočátky organizace lze vysledovat v roce 1945, kdy byl dekretem presidenta republiky č. 125/1945 Sb. zřízen *Svaz brannosti*. Slučoval v sobě *Svaz československého důstojnictva*, *Svaz československých rotmistrů*, *Svaz národních střeleckých gard* a *Svaz československých záložníků*. Jeho úkolem byl výcvik branců a v případě potřeby zajištění civilní obrany, doplňovacích a pomocných jednotek pro armádu. V roce 1949 byl *Svaz brannosti* zrušen zákonem č. 138/1949 Sb. Neodpovídal svou členskou základnou a politickou orientací novému režimu, navíc nepokrýval rozšířené zájmové spektrum obyvatelstva, které potřeboval mít stát pod kontrolou. Až po dvou letech byl *Svaz brannosti* nahrazen právě Svazarmem, zřízeným ministerstvem národní obrany jako dobrovolná branná organizace. Svazarm vznikl na základě zákona č. 68/1951 Sb., o dobrovolných organizacích a shromážděních, a zákona č. 92/1951 Sb., o branné výchově a byly do něj zahrnuty: Dobrovolný svaz lidového letectví (DOSLET), Dobrovolný svaz lidového motorismu (DSLML), Československý svaz radioamatérů (ČRA), Kynologická jednota (Kyn) a Svaz chovatelů poštovních holubů (SChPH). Tyto organizace měly původně ve Svazarmu kolektivní členství, od něhož bylo upuštěno k 1. 1. 1953. Zároveň Svazarm převzal majetek jednotlivých svazů a zavedl individuální členství. Svazarm nabízel členům daleko širší počet činností, specializací a odborností, než jeho předchůdci a „zakládající“ organizace. Na základě specializací vznikaly při výborech jednotlivé sekce a v rámci organizací kluby či jejich pobočky. K roku 1956 to byly branná sekce, sekce civilní obrany, letecko–modelářská sekce, kynologický klub, klub chovatelů poštovních holubů, auto–moto sekce, střelecký klub, radio–klub, vodácká sekce. Postupem času se nabídka činností v rámci organizace dále rozšiřovala, přičemž část činnosti se i nadále soustředila na předvojenskou výchovu a přípravu pro výkon vojenských specializací. Financování Svazarmu kromě členských příspěvků, příspěvků od různých organizací a vydavatelské činnosti zajišťovalo (byť to stanovy neuvádějí) ze značné části ministerstvo obrany, které rovněž „dodávalo“ personál do vedoucích funkcí – v naprosté většině případů šlo o důstojníky na sklonku aktivní kariéry.

Ustavující krajská konference Svazarmu pro Karlovarský kraj proběhla v listopadu 1952 a došlo při ní ke sloučení výše uvedených svazů. Z dochované dokumentace ale vyplývá, že organizace fungovala již od roku 1951 – tedy od svého založení v celostátním měřítku. I. krajská konference Svazarmu proběhla 14. 2. 1954, v té době měl Svazarm v Karlovarském kraji 251 členských organizací s 11 685 členy. O rok později to už bylo 435 organizací a 24 765 členů, prakticky 10% obyvatel kraje. Následně počet členů postupně klesal a pohyboval se v rozmezí 17–23 tisíc členů. Podmínkou pro

vstup bylo dosažení věku 14 let, který však byl pouze orientační, protože sdružení mohlo v té době fakticky zastřešovat i nižší věkové kategorie. Svazarm si vedle klasické organizační struktury vybudoval ještě strukturu založenou na odbornostech (viz výše) a dokázal tak nejen pokrýt, ale i zaštitit kromě mnoha standardních branných aktivit i řadu s branností zcela nesouvisejících zájmových činností. Krajský výbor vykonával svou funkci až do poloviny roku 1960, kdy byl v důsledku územní reorganizace zrušen a jeho pravomocí a administrativa přešly na Krajský výbor Svazarmu v Plzni.

Organizační struktura KV Svazarmu odpovídala zavedenému dobovému standardu. Nejvýše stály ústřední orgány (celostátní sjezd, ústřední výbor a ústřední revizní komise). Nejvyšším krajským orgánem byla krajská konference. Svolával ji krajský výbor Svazarmu, obvykle jednou za dva roky. O svolání mimořádné konference mohl rozhodnout ústřední výbor nebo 1/3 členů v kraji. Krajská konference projednávala a schvalovala zprávy krajského výboru a krajské revizní komise a stanovovala další úkoly; volila (na dva roky) krajský výbor a krajskou revizní komisi.

Krajský výbor řídil organizaci v období mezi krajskými konferencemi. Zajišťoval plnění směrnic a nařízení ústředního výboru; řídil a kontroloval práci okresních a městských organizací; projednával a schvaloval plány, rozpočty a výkazy podřízených výborů a zařízení; pořádal akce, zřizoval kluby (podle odborností) a organizoval činnost a soutěže, sloužící k rozvoji branné výchovy podle pokynů ústředí. Mezi ně spadala i registrace nejlepších sportovních výkonů dosažených v kraji v rámci Svazarmu. Důležitým úkolem byla branná příprava povolanců a odborná a politická příprava vojáků v záloze (ve spolupráci s vojenskou správou). Vedle armády spolupracoval krajský výbor i s podniky a organizacemi, například s Krajským výborem pro tělesnou výchovu a sport Karlovy Vary.

Pro řízení každodenní práce v období mezi zasedáními krajského výboru bylo z jeho středu voleno předsednictvo, složené z předsedy, místopředsedů a členů předsednictva. Schůze pléna se měly konat minimálně jednou za tři měsíce, předsednictvo se scházelo podle potřeby, v průměru přibližně dvakrát měsíčně. Četnost schůzí byla závislá na aktivitách organizace – v období před konferencemi a jinými důležitými událostmi to mohly být až čtyři schůze v měsíci. V letních obdobích prázdnin a dovolených se konala často jen jedna schůze.

Krajská revizní komise byla orgánem, voleným krajskou konferencí, které se ze své činnosti zodpovídala. Mezi její úkoly patřila kontrola majetku a finančního hospodaření krajského výboru, kontrola placení členských příspěvků a kontrola činnosti aparátu krajského výboru. V mezidobí mezi krajskými konferencemi předkládala výsledky své činnosti k projednání krajskému výboru. Krajská revizní komise se scházela podle potřeby, minimálně však čtyřikrát do roka. Její členové nebyli členy krajského výboru, ale mohli se účastnit jeho zasedání a měli na nich poradní hlas.

Pro výše uvedené vedoucí orgány organizace byl používán v té době běžný pojem „sekretariát“ (i na razítku), zahrnující jak sídlo organizace, tak její vedení a s ním spojené příslušné administrativní centrum. Pro placené členy předsednictva a administrativy

krajského výboru byl v dochované dokumentaci do poloviny 50. let používán termín „aparátníci“. Neplacení dobrovolníci, pracující v rámci odborných sekcí při výborech byli toutéž terminologií nazýváni „aktivisté“.

Dalším stupněm byly *okresní* a na úroveň okresních postavené *městské organizace*, pro něž platily stejné zásady a organizační schéma, jako pro organizaci krajskou (konference – plénum okresního či městského výboru – předsednictvo – revizní komise), mezi jejich povinnosti navíc patřilo zakládání, schvalování a rušení základních organizací Svazarmu.

Nejnižším stupněm byly *základní organizace* Svazarmu, které mohly být zakládány v rámci nejrůznějších subjektů (závody, organizace atd.). Základní organizace se mohly při velkém počtu členů dále členit na dílčí organizace, to však bylo možné jen se souhlasem nadřízeného orgánu.

Mezi povinnosti základních organizací patřilo vedle plnění úkolů a směrnic od nadřízených složek hlavně vytváření výcvikových skupin, kursů, kroužků a družstev (případně specializovaných klubů či jejich poboček) pro výcvik členů v různých vojenských, branných a sportovních oborech a provádět různé formy propagandy a školení obyvatelstva, většinou formou propagačních akcí, přednášek, besed a tehdy běžné agitace. Dále bylo jejich úkolem provádět předvojenskou výchovu povolanců.

Orgánem základní organizace byla členská schůze, která jednala o úkolech organizace a rozhodovala o způsobech jejich provádění. Na ustavující nebo výroční schůzi byl na dobu jednoho roku volen výbor o 3–11 členech. Výbor ze svého středu volil předsedu, místopředsedu, hospodáře a případně další funkcionáře podle potřeby.

Pro usnadnění činnosti vznikaly na všech úrovních výborů odborné sekce, specializované na jednotlivé činnosti, zastřešené Svazarmem. V sekcích na rozdíl od aparátu pracovali neplacení dobrovolníci a jejich úkolem bylo koordinovat a řídit odborné činnosti, provozované napříč klasickou organizační strukturou – povětšinou ve specializovaných klubech či jejich pobočkách v rámci jednotlivých organizací.

V Karlovarském kraji se zpočátku prosadily krajské kluby (automotoklub, aeroklub, střelecký klub, radioklub, kynologický klub, jezdecký klub, klub chovatelů poštovních holubů a další), některé (krajský radioklub, krajský automotoklub) ale byly v pozdějším období (1958) likvidovány a jejich úkoly a majetek převzaly do správy příslušné odborné sekce. Na okresní úrovni působily pobočky krajských klubů či okresní kluby. Pro další, člensky méně početně obsazené specializace pak byly vytvářeny kroužky.

Běžné fungování krajského výboru zajišťoval profesionální aparát, který řešil administrativní, finanční (hospodářské), provozní a pracovní-právní záležitosti. Na jeho existenci upozorňují zmínky ve stanovách a několik odkazů v dochovaných písemnostech. Bohužel se ale nedochovaly žádné spisové řady, směrnice, ani pro běžnou administrativu typické písemné produkty (podací protokoly, oběžníky, účetnictví), proto

lze fungování aparátu pouze teoreticky odvodit na základě výše zmíněných odkazů.

Aparát byl složen z několika oddělení. Úřední chod organizace obstarávalo „hospodářské oddělení“, zajišťující vlastní hospodaření krajského výboru, administrativu, údržbu a průběžnou kontrolu hospodaření okresních výborů. Nejpozději od roku 1955 prokazatelně působilo „kádrové oddělení“. Jeho činnost se soustředila na personální a platovou politiku krajského výboru. V materiálu zmiňovaní pracovníci oddělení jsou: vedoucí účetní, písařka, vedoucí spisovny a k roku 1957 kádrový referent. Z kontextu vyplývá, že zde působilo větší množství administrativních sil, jejichž počty se však v průběhu let měnily. Vlastní „odbornou“ činnost organizace řídila dvě oddělení – „oddělení vojenské přípravy a sportu“ (též VPS), mající na starosti výcvik a praktickou činnost; a „oddělení organizačně masové práce a propagandy“ (též OMPP), specializované na propagační a politickou činnost a pořádání školení, konferencí a nejrůznějších schůzí na úrovni kraje.

Krajský výbor Svazarmu sídlil po celou dobu své existence na adrese I. P. Pavlova 32 (Mattoniho dvůr), Karlovy Vary.

II. Vývoj a dějiny archivního fondu

Spisovna Svazarmu podle vojenského vzoru spojovala funkci podatelny a klasické spisovny – zpracovávala a rozdělovala došlou poštu, distribuovala korespondenci a písemnosti, vytvořené krajským výborem, a ukládala spisy. Na dochovaných písemnostech se podařilo nalézt tři typy vlastních razítek – jedno s označením instituce, druhé s rastrem pro rozdělování písemností a třetí klasické podací (s názvem organizace, datem a č. j.). První bylo dvouřádkové s nápisem „Svaz pro spolupráci s armádou, krajský sekretariát Karlovy Vary“. Druhé razítko bylo rozdělovací o deseti řádcích, kde v prvním řádku bylo „Vyhотовeno ve ... výtiscích“, následovaly samostatné řádky s popiskami pro výtisk č. 1–5. Osmý řádek obsahoval sdělení: „Podle zvláštního rozdělovníku.“ Na posledních třech řádcích postupně bylo: „Zpracoval:...; Napsal:...; Vyřadit r. ...“. Většinou byl vyplněn jen počet vyhotovení dané písemnosti a jména příjemců. Vlastní jednacích čísla se na některých písemnostech sporadicky objevují od roku 1954 – velmi vzácně na došlém materiálu (vepsané v podacím razítku), většinou ale na titulních listech cyklostylovaných usnesení předsednictva krajského výboru. Jednacích čísla byla patrně přidělována v pořadí, ve kterém písemnosti prošly spisovnou.

Ve spisovně se kromě zápisů ze schůzí (včetně doprovodné dokumentace) a konferencí krajského výboru shromažďovala též vyřízená korespondence a hlášení o činnosti od podřízených složek. Lze předpokládat, že ve spisovně byly primárně ukládány i další písemnosti, případně účetní doklady, ovšem žádné z těchto materiálů se nedochovaly. Nelze tudíž rekonstruovat oběh písemností ani detailní složení aparátu krajského výboru Svazarmu. Jednoznačně lze konstatovat, že ve spisovně krajského výboru byly ukládány zápisy z konferencí a schůzí volených orgánů, aktuální korespondence a s velkou pravděpodobností pravidelná hlášení od podřízených složek. Jak a kdy probíhaly před rokem 1960 skartace, není známo. Pokud došlo v průběhu existence původce k likvidaci dokumentace, patrně nešlo o oficiální skartace.

Po územní reorganizaci v létě 1960 převzal dokumentaci Krajský výbor Svazarmu Plzeň a odtud se spolu s dalšími materiály Svazarmu dostala do SOA Plzeň.

Současný tristní stav dochování je patrně důsledkem stěhování materiálu do nové krajské centrály Svazarmu v Plzni po územní reorganizaci v roce 1960 a změn na Krajském výboru Svazarmu v Plzni v následujících letech.

Archiválie fondu byly do SOA v Plzni převzaty v prosinci roku 1965 pod přírůstkovým číslem 37/1965 (Sar–826; 17. 12. 1965), a to v důsledku reorganizací ve Svazarmu a po odborné archivní prohlídce na Krajském výboru Svazarmu Plzeň. Úvod k neschválenému inventáři z roku 1969 se zmiňuje o dříve získaném materiálu, který byl s nově převzatým sloučen. Tomu by odpovídal i rozdíl mezi celkovým časovým rozsahem fondu (1951–1960) a časovým rozsahem materiálu z datované přejímky (1954–1960). Odkud uvedený materiál z let 1951–1953 (o celkovém rozsahu 0,01 bm) pocházel, se nepodařilo zjistit.

III. Archivní charakteristika archivního fondu

Písemnosti tvořící archivní fond pocházejí v naprosté většině z vlastní produkce volených orgánů Svazarmu a jen nepatrnou část tvoří materiál jiného původu – převážně jde o dokumenty zaslané na vědomí od podřízených složek, jistou zanedbatelnou část pak tvoří směrnice od nadřízených složek. Písemnou dokumentaci tvořil a ve své spisovně ukládal sekretariát krajského výboru Karlovy Vary.

Předběžné (hrubé) uspořádání fondu proběhlo v letech 1968-1969. Při té příležitosti byly mezi nově převzaté materiály začleněny dříve získané písemnosti a naopak do SOA Litoměřice delimitovány archiválie pocházející od OV Svazarmu Kadaň z let 1954–1956 (č. j.: 1332 z 25. 7. 1968). Fond byl tehdy pořízen Jiřinou Ciprovou, všeobecně platnou historii původce archiválií sepsal E. Šefčík. Písemnosti fondu byly v té době uloženy v centrále SOA Plzeň, Sedláčkova 44. V 80. letech 20. století byly převezeny nejprve do depozitáře v Trnové a po jeho likvidaci v roce 2005 uloženy v Nepomuku – pracoviště Klášter. Odtud byly na podzim 2014 dočasně přemístěny ke konečnému zpracování do centrály SOA v Plzni.

Během pořádání bylo vyřazeno 0,11 bm makulatury, po přebalení do nových kartonů se celkový rozsah fondu snížil z 10 (1,20 bm) na 7 kartonů (0,84 bm). Z důvodu přehodnocení významu nebyly vyřazeny žádné archiválie. Snížení celkového rozsahu přebalením o dalších 0,25 bm bylo zapříčiněno nevhodným uložením archiválií z let 1968–1969.

Pořádací schéma bylo odvozeno od organizační struktury původce. Ta vycházela ze standardu běžného v období socialismu pro většinu politických a společenských organizací. Inventurní jednotky tvoří monotematické skupiny písemností.

Fond se skládá převážně z dokumentace volených orgánů - krajské konference (1954), zápisů ze schůzí pléna (1954–1960), zápisů ze schůzí předsednictva (1951–1960). Za nimi následují ostatní písemnosti - plán branné přípravy na rok 1956 (z roku 1955), výsledky krajských střeleckých soutěží z roku 1954, dokumentace z masových branných závodů (Dukelského a Sokolovského z let 1952–1958) a hlášení o činnosti Městského výboru Svazarmu z roku 1956.

Archivní fond je silně torzovitý i přes skutečnost, že svým časovým rozsahem pokrývá celou dobu existence původce. Dochoval se zápis z jediné krajské konference (1954), zcela chybí zápisy ze schůzí pléna před rokem 1954, zápisy z let 1954–1960 jsou mezerovité. Zápisy ze schůzí předsednictva před rokem 1954 jsou značně torzovité (prakticky jde o několik jednotlivin), pro období 1954–1960 jsou dochovány mezerovité. Ostatní písemnosti tvoří jednotliviny, jejichž význam je v daném kontextu spíše ilustrační.

Fyzický stav fondu lze označit jako nepoškozený, ale budou vhodné jeho častější kontroly, protože značná část dokumentů je tištěna cyklostylem a celý fond je na papíře špatné kvality. Jazykem archiválií je čeština.

IV. Stručný rozbor obsahu archivního fondu

Fond *Svazarm – krajský výbor Karlovy Vary* je přes svou mezerovitost významným pramenem pro historii branně bezpečnostní politiky státu na území tehdejšího Karlovarského kraje a současně mapuje část státem podporovaných či alespoň kontrolovaných zájmových činností obyvatelstva, které neprobíhaly v rámci mládežnických či ryze sportovních organizací.

V. Záznam o uspořádání fondu a sestavení archivní pomůcky

Fond uspořádal, inventář sestavil a úvod napsal v letech 2014–2016 archivář I. oddělení Státního oblastního archivu v Plzni Mgr. Michael Pešťák.

V Plzni dne: 27. 1. 2016

Seznam použitých pramenů a literatury:

Prameny:

Organizační řád Svazu pro spolupráci s armádou. Praha : Svazarm, Naše vojsko, 1956.

Organizační řád Svazu pro spolupráci s armádou. Praha : Svazarm, Naše vojsko, 1961.

Státní oblastní archiv v Plzni, archivní fond Svazarm - krajský výbor Plzeň (EL NAD 10198).

Sbírka zákonů Československé socialistické republiky 1960.

Sbírka zákonů Republiky Československé 1945, 1949, 1951, 1956, 1957.

Literatura:

KOVAŘÍK, Miloš a kolektiv. *Budovat a bránit.* Praha : Svazarm, Naše vojsko, 1981.

Pracovník Svazarmu: měsíčník pro funkcionáře Svazu pro spolupráci s armádou. Ročník 4–10. Praha : Naše vojsko, 1955–1961.

Příručka pro funkcionáře Svazarmu o činnosti základní organizace. Praha : Svazarm, Naše vojsko, 1963.

Seznam použitých zkratk

AP	archivní pomůcka
bm	běžný metr
č.	číslo
č. j.	číslo jednací
ČRA	Československý svaz radioamatérů
DOSAAF	Dobrovolná společnost pro spolupráci s armádou, letectvem a námořnictvem (v originálu: <i>ДОСААФ, Добровольное общество содействия армии, авиации и флоту</i>)
DOSLET	Dobrovolný svaz lidového letectví
DSLМ	Dobrovolný svaz lidového motorismu
EL NAD	evidenční list Národního archivního dědictví
evid. jedn.	evidenční jednotka
inv. č.	inventární číslo
kar	karton
Kyn	Kynologická jednotka
KV	krajský výbor
ks	kus
mj.	mimo jiné
OMPP	oddělení organizačně masové práce a propagandy
PIS	prozatímní inventární seznam
s.	strana
Sb.	Sbírka (zákonů)
SChPH	Svaz chovatelů poštovních holubů
SOA	státní oblastní archiv
Svazarm	Svaz pro spolupráci s armádou
VPS	vojenská příprava a sport

INVENTÁRNÍ SEZNAM

Inv. č.	Obsah	Časový rozsah	Evid. jedn. č.
Spisy			
<i>Krajský výbor</i>			
1	I. krajská konference – zápis, výroční zpráva KV Svazarmu	1954	kar 1
2	Zápisy ze schůzí pléna	1954-1960	kar 1
3	Zápisy ze schůzí předsednictva	1951-1954	kar 2
3	Zápisy ze schůzí předsednictva	1955	kar 3
3	Zápisy ze schůzí předsednictva	1956	kar 4
3	Zápisy ze schůzí předsednictva (mj. 1 ks plakátu na modelářskou soutěž)	1957	kar 5
3	Zápisy ze schůzí předsednictva	1958	kar 6
3	Zápisy ze schůzí předsednictva	1959-1960	kar 7
4	Plán branné přípravy Svazarmu na rok 1956	1955	kar 7
5	Výsledky krajských střeleckých soutěží	1954	kar 7
6	Masové branné závody (Sokolovský závod branné zdatnosti, Dukelský závod branné zdatnosti, ve spisu 5 ks fotografií)	1952-1958	kar 7
<i>Podřízené organizace</i>			
7	Městský výbor Svazarmu Karlovy Vary – hlášení o činnosti	1956	kar 7

Tiráž

Název archivní pomůcky:	Svazarm – krajský výbor Karlovy Vary
Značka archivního fondu:	KV Svazarm K. Vary
Časové rozmezí:	1951–1960
Počet evidenčních jednotek:	7 (7 kartonů)
Počet inventárních jednotek:	7
Rozsah v bm:	0,84
Stav ke dni:	27. 1. 2016
Zpracovatel archivního fondu:	Mgr. Michael Pešťák
Zpracovatel archivní pomůcky:	Mgr. Michael Pešťák
Počet stran:	15
Počet exemplářů:	4
Schválil:	Mgr. Petr Hubka ředitel Státního oblastního archivu v Plzni dne 27. ledna 2016 č. j. SOAP/006-0255/2016

